

EGY CSOKONAI-VERSRŐL

A közelgő Csokonai évforduló alkalmából közöljük ezt a kis írást a költő „Az éj és a csillagok” című verséről.

*Éltemnek fényes horizonja
Dült borzasztó setétessegre,
A bűk mord éje gyászba vonja,
Több vig napom nem száll az égre. —
Két szép szemecskék engemet
Megvigasztalhatnak magok:
Üzzétek el hát éjemet
Ti, két halandó csillagok!*

A debreceni kollégiumból kicsapták — miért nem kötötte magát a tudós és vaskalapos professzorok által megkövetelt rendezés? Miért játszva, sőt pipázgatva adta át szédületes tudását diákjainak, miért kerülte el a reggeli kötelező istentiszteleteket, miért utazott fel Budára Martinovichék kivégzése idején, miért nem esdekelt szaporán a felsőbbség bocsánatáért — és főként: miért rendítette meg oly erősen a forradalmi mozgalom bukása? Lett volna „okos”, jodan kisember, aki a nélkülözésekkel és megaláztatásokkal járó nagy célok helyett mindig csak a maga életére ügyel — és bizonyára nem lett volna oka leírni:

*„Éltemnek fényes horizonja
dült borzasztó setétessegre“.*

Az egész vers — kis sóhajtás, apró ötlet, az utolsó sorok hasonlatát előtte és utána már ezrével leírták, és minden valószínűség szerint még sokezren le fogják írni. De Csokonai sóhaja nagyon mély, nagyon szomorú — lehetetlen ezt rögtön a költemény kezdetén meg nem érezni. Még a hosszú szavak is mintha a fájdalom súlyát éreztetnék... És éppen, mert e bánat oly igen megalapozott és őszinte, az első és a második négy sor közötti ellentét, amely másoknál csak kacér játék, rokokó divat, Csokonainál keserves és mélyen átélte valóság:

*„Két szép szemecskék engemet
megvigasztalhatnak magok“.*

Ha egy férfi, egy költő, élete bármily átmeneti korszakában is, úgy érzi: a szerelem vigasz, és csak a szerelem lehet vigasz a világ minden bajára, ott már nagyon összegyűlt a nyomorúság. Milyen bájos, és borús egyszerre, hogy nem is szemek, csak szemecskék biztogatják a roppant éjszakában.

Fény és árnyék párbeszéde ez a csöpp remekmű. A lírai egységet, mely éppen az ellentétben nyilvánul meg, gyönyörűen megőrzi az egységes kép. A fényes horizont dült setétessegre, a bűk éje vonja gyászba, nem száll napja az égre. Az utolsó két sorban zárja le az ellentétpárt: a kedvese szeméi csillagok, melyek elúzik az éjt. Így ez a fordulat, mely tartalmilag az érzés mélysége miatt nem központi, formailag is megújul, sose-hallottá varázsolódik, mert egységes és költői könnyedséggel végigvitte képsort koronáz meg.

Még valamit szeretnék az utolsó sorról elmondani. Valamit, ami miatt talán elsősorban kedves nekem ez a költemény. A „halandó” szóra gondolok. Bevallom, nem tudom egész pontosan megmagyarázni, hogy miért is tartom ezt olyan gyönyörűnek; azt hiszem, azért, mert nagyon humanistának, nagyon emberinek érzem. Irhatta volna helyette Csokonai, hogy „tündéri”, „angyali”, „mélytűző” — és az olvasó a háromszótagos jelzők tárházából még szaporíthatja példáimat. De meggyőződésem, hogy a „halandó” elvesztésével maga a vers vált volna halandóvá. Az egész költemény szomorúsága benne rezeget — érzéseinek mesterkéletlenül emberi volta, és egy távolabbi gondolat-, vagy inkább hangulatársítás folytán az is, hogy a vigasz, a szerelemtől kapott boldogság is csak halandó, tűnény lehet.

Csokonai természetétől fogva nem volt szomorú költő, csak sorsa volt kétségbeejtően vigasztalan, hisz — Ady mondta így — „ő volt honában legbüdösöbbs magyar”. Ez a reménykedően bús vers korántsem legjelentősebb költői remeklése; apró, bár jellemző hangulati kép ez, nem világnézeti és filozófiai rendszer. De ne is keressünk minden költeményben olyasmit, amit csak egy egész életmű nyújthat. Olvasni, sokat kell olvasni Csokonai Vitéz Mihályt, hogy az apró mozaikok százaiból egységes képpé állhasson össze bennünk. És aki ezt megteszi, föl fogja ismerni arcán azokat a vonásokat, amelyeket kora komor éjszakája és a reményt adó, majd reményt elvevő halandó csillagok véstek reá.

Eörsi István